

Férfy 48.

Órkegy-sík ✓
Erdő-sík ✓
Páncs ✓
Nagy-sík ✓
Tatabánya-sík, Magyar ✓
Sala-sík ✓

Páncs 59
Bajnai ó. sík 48, 51, 59
Bajói-Órkegy - (48), 51, 59
Erdő-sík - 48, 59
Nagy-sík - 48
Páncs 48, 59
Sala-sík 48, 51, 59
Tatabánya 48, 59

51	59
Sala ✓	Sala ✓
Páncs ✓	Páncs ✓
Órkegy ✓	Erdő ✓
Órkegy ✓	Bajói-Órkegy ✓
Órkegy ✓	Órkegy ✓
Sala ✓	Sala ✓
Sala ✓	Tatabánya ✓

MAGYARORSZÁG

1859-ben

STATISZTIKAI, BIRTOKVISZONYI ÉS
TOPOGRAPHIAI SZEMPONTBÓL.

RÉSZLETES ÉS KIMÉRÍTŐ LEÍRÁSA

AZ EGYES VÁRMEGYÉKNEK, S AZOKBAN A 100 HOLDNÁL TÖBBET
BIRÓ BIRTOKOSOKNAK, S SZOLGABIRÓI JÁRÁSOK SZERINT AZ
EGYES VÁROSOKNAK, MEZŐVÁROSOKNAK, FALUKNAK ÉS PUSZ-
TÁKNAK, AZ UTOLSÓ POSTA FELJEGYZÉSÉVEL.

KÉSZÍTETTE

FRIEDRICH ERLENK,

A MAGYAR AKADEMIA RENDES TAGJA.

I. KÖTET.

PEST, 1859.

BOLDINI ROBERT KÖNYVNYOMDÁJA.

hegye porfir, zöldkő és trachit ágyazatokból áll, melyek helyenként jó épületköveket szolgáltatnak. — A termő föld felrétege kisebb részben televény, nagyobb részben homok, az erdei irtásokban agyag. Legtermékenyebb földje van Szák, Szend, Kömlőd, Kis-Bér, Bokod környékeinek; legsoványabb a föld a Pilis hegye körül. Ács, Csep, Makk, Aszár, Oroszlán tájékán futóhomok is sok van, de ez faültetvényekkel védetik.

A levegő általában egészséges, s mind az emberi és állati életre, mind a növényzetre kedvező. Nyáron át ködös napok ritkák, a többi évszakokban azonban gyakoribbak, különösen azon vidékeken, hol tavak vannak, pedig csak Tata környékén 34 kisebb nagyobb tó található. Egészen tiszta napok számát 50-re tehetjük, ugyan ennyire az esős napokat; a légköri nedvesítés mennyisége évenként 26". A tavasz május közepén veszi kezdetét, midőn a jobban védett völgyekben a légkör $+15^{\circ}$ R. felmelegszik; a nyár június második felében kezdődik, de a meleg ritkán haladja meg a 32 fokot, az ősz szép tartós; a tél általában enyhe; a legalsó hőfok — 80 — 10° . A légmérő legmagasabb állását $28'' 10'''$ s legkisebb állását $27'' 8'''$ tehetjük. Uralkodó szelek a nyugotiak és északnyugotiak. A hegyoldalon levő szántóföldek a jégvaroktól sokat szenvednek és a záporoktól.

Hegyei közül legnevezetesebbek a *vértesi* hegyláncz és a *Pilis* hegytömeg, mely a honti hegyekkel összeköttetésben áll s a Duna folyam által erőszakosan szakított ketté. Maga a *Pilis* hegyesucs legmagasabb a megyében, mert a tenger színe felett 2100 lábbal emelkedik fel. A *vértesi* hegylánczban legmagasabb hegyesucsok a *Gerecse*, mely márványbányáiról nevezetes, 1992', az öreg *Kovácshegy* 1474', s *Körtvélyes* 1581 láb magassággal. A hegyeket általában erdők koszoruzzák, melyekben a tető felé a vörös és fejtörű bükk, az alsóbb részeken cser és gyertyán az uralkodó fajok.

Folyóvizei közül első helyen áll a *Duna*, mely a megye északi határszélét $11\frac{1}{2}$ mérföldnyi hosszúságban nedvesíti. Egész itteni folyásában már inkább együtt tart, s nem képez annyi szigeteket, mint Poson és Győr s Moson megyék közt. Ezért gőzhajókkal is minden évszakban hajózható. Különös pompás folyása van Esztergomtól Visegrádig. A Dunán ki-

vül csak apró folyókat és patakokat mutathat fel e megye, melyek közül csak a *Czonzó* és *Általér* érdemel kiemelést. Az utóbbi a bokodi határban a *Szépvizből* s több apró patakokból gyülvén öszve, s Környe és Bánhida alatt elfolyván, a tatai vizekbe vegyül, hová szakadnak a tatai járás többi vizei is, s innen a tatai csatornákon Almásnál és Füzitőnél a Dunába vegyülnek. Ily kis patakokban, forrásokban és tavakban azonban oly nagy gazdagsága van ezen megyének, hogy e tekintetben első helyet foglal az országban. A források közt természetesen ritkaságaikra nézve különös említést érdemlenek a *tatai fényes források*, melyeknek alacsony fekvésük mellett rendkívüli mélységök figyelemre méltó.

Tavai közül legnagyobbak e következők: *Tatán*, a nagytó (600 hold), *Nagy Igmádon* (160 hold), *Mocsán* (140 hold); e tavak egy uttal igen sok halat szolgáltatnak; *Sárisápon* (805 hold), *Tatán* az *Asszonytó* (70 hold), az angolkertben a *Hattyútó* (50 hold). Vannak még tavak Környe, Majk, Kecskéd, Kömlőd, Szend, Császár, Kis-Bér, Aszár, Vasdinye, Csep, Csém és Bana határain is, melyek öszvesen 80 holdat foglalhatnak-el. — Nevezetes tünemény itt az, hogy az erdőknek lepogonyozásával a tatai források mindég apadni szoktak, és csak akkor kapják vissza előbbi állásukat, ha az erdők újra felnevekesznek. — Az esztergomi és tatai járások kutvize sok helyen meszes; a kocsai járásban szikes és salétromos.

Ásványvizei közül kiemelendők *Esztergom* városában a *keser meleg források* 23° melegséggel, melynek alkatrészei szénsavanyos keserföld, szénsavanyos mész, kénsavanyos keserföld, kénsavanyos szikföld. E keserforrásokat sikerükre nézve a pilinczi keserforrásokhoz hasonlíthatjuk. Továbbá *Almás* faluban van két forrás, 20 fok melegségű; a szarvasmarha megiszsa, de a lovak és juhok nem szeretik. *Tatánál* több *melegforrás* 19—20 foknyi, szintén közülök egy az angolkertben fürdésre is használtatik. *Sárisápon* hasonlóul található melegforrás.

E megye természeti nevezetességeihez sorozhatjuk a barlangokat, és az ugynevezett nyelöket. A mészkövekkel, márvány s kőszén rétegekkel rakott hegyek földi nyílásokkal, kisebb nagyobb barlangokkal gazdagok, melyek némileg

vulcanicus eredetűeknek is mondhatók ugyan, és mégis hihetőbben hegyek összeborulásából származtak. Legnagyobb ezen barlangok közt Bánhidától északra a szőlői határszélben levő üreg; mely *Szelyimlukának* nevezetik. Szájhagyomány szerint a török pusztítások idejében 7 falu népe e barlangban keresvén menedéket, midőn a barlang tetejéről jövő füstől észrevétettek volna, Szelim basa őket bepörköllette, s valóban maiglan sok emberesont találtak itt. A neszmélyi *Tekehagy* oldalában szintén van egy sziklabarlang két bemenettel; hasonló barlang ismét a lábatlani hegy *Piszniczének* nevezett részén; az Emlékes erdőben pedig egy veremforma mintegy 6 öl mély üreg látható. Sárísápnál is van kőbarlang.

A szőlői és báji határban nevezetes *nyelők* találkoznak, melyekben az esővíz összeszaporodván és elfolyása nem levén, a kősziklák közt nagy zugással foly alá, s hihető, hogy a tatai forrásokat ezek is táplálják.

Végre a számos *kövült csigák* szintén a természet szép játékát tüntetik előnkbe. Így a tatai nagy tónak partján számtalan földi és édesvízi kövült csigákat, s különösen helix s melonopsis fajokat lehet találni; a megyében kebeleztet márványbányák rétegei pedig leginkább özön előtti csigamaradványokat, nevezetesen nagyobb amonitéseket rejtenek magokban.

I. §. Lakhelyek és lakosok.

Van e megyében 1 szabad királyi város, 3 mezőváros, 59 falu, 27 puszta. Megjegyzendő azonban, hogy a puszták közt oly népesek is találhatók, melyek községet képezhetnek, mint Pöszke, Majk, Gyarmath, Gesztes és Bábolna. A házak száma 14659.

Népessége: 92954 fő, melynélfogva 1 házra 6, 1 □ mértföldre 2446 lakos esik.

Vallásukra: 63999 római katolikus, 21552 reformatus, 4735 ágostai, 38 óhitű, 2630 izraelita.

Nyelvökre: 68116 magyar, 15770 német, 9068 tót.

A *romai katolikusok* 43 parochiát számlálnak, melyek közül 21 az esztergomi érseki, 21 a győri püspöki, 1 (Tárkány) a szentmártoni főapáti egyházmegyéhez tartozik. Szer-

zetesek, névszerint *piaristák* vannak Tatán s ugyanott *kapuczinusok*, Esztergomban pedig *benedekiek* és *ferencziek*.

A *reformatusok*, 33 anya és 4 fiók egyházat számlálnak, melyek a dunántuli superintendens kebelébe esnek.

Az *ágostaiak* Bokodon, Szenden, Szákon, Oroszlányban anya, Kéthelyen fiók gyülekezetet bírnak, s a dunántuli egyházkerülettől függenek.

Végre az *izraeliták*, imaházakat saját rabbival bírnak Esztergomban, Ácsban, Tatán.

Az esztergommegyei föld a jó közepszerűhöz tartozván, ennél fogva a mezőgazdaság is jó sikerrel üzetik itt. Gróf Sándor Móricz ur bajnai uradalma különösen szépen van rendezve; de a gr. Eszterházy Miklós örök., gr. Zichy Miklós, herceg Lichtenstein uradalmaiban, továbbá a tagosított határokból (Kömlöd, Tagyos, Csép, Igmánd, Bana) is okszerű gazdaság folytatatik, hol a mesterséges takarmánytermesztés s gyümölcsfa nevelés mellett különösen a nemes birkatenyésztésre nagy figyelem van. A jármás ökrök e helyeken rend szerint istállóban zöld takarmánnyal tartatnak.

Legsúlyosabb *tisztabuza* terem Tarján, Szák, Dad, Bokod határaiban; híres továbbá a bokodi *burgonya*, a császári *kender* és *káposzta*, a tardosi *lencse*.

Közép számitással egy hold termésére számitanak itt búzából és kétszeresből 10 mérőt, rozsból 12, árpából 15, zabból 16, kukuriczából 30, kölesből 30, burgonyából 120, téli repezéből 20 mérőt, burgundi répából 200 mázsát, gyepszénából sarju nélkül 12 mázsát, tűzifából $\frac{3}{4}$ ölet, gyümölcsből 100 mérőt, borból 35 akót.

Tájékozásul nem lesz érdektelen közölni azon kimutatást, melyet a megyei hatóság 1852ben állított össze a megyei különféle termékekre nézve, megjegyezvén azt, hogy a kimutatásban néhány helység és puszta termelése kimaradván, a közlendő terménymennyiség kisebb a megyének valódi termelésénél.

E kimutatás szerint az évenként előállított nyers termények mennyisége az egész megyében következő:

Buza	111128	mérő
Kétszeres	78956	„
Rozs	71415	„

szőlőmivelés is több ezer embert táplál Esztergomban. — Ugyanis a 4 városrész határterülete 10527 hold s 1162 □ öl, melyből 2947·1064 hold szántóföld, 681·380 rét, 3126·639 legelő, 2354·1200 erdő, 139·152 gyümölcsös, 979·444 szőlő, 295·883 hold műveletlen. Szántóföldjei feketehomokosak és minden gabonanemre termékenyek; vörös és fejr borá jó közepszerű; erdeje cser, tölgy és gyertyán fákból áll főképen.

Jóteknony intézeteit az egészségügyi czikkben előadtuk, itt csak ásványforrásairól teszünk még rövid említést. A melegforrások a vár és Tamáshegy alatt a vizivárosban fakadoznak; légmérséklete ezeknek 23° Reaumur. Nevezetesebb források: az első a viziváros északi szegletén a vár alatt tör ki és azonnal egy malmot hajt, s egy fürdő medenczével ellátva levén, többek által látogatattik; a másik forrás létezik az áctéren, s ennek crei a város falán kívül annak dél oldalán is buzognak fel; harmadik a gróf Sándorfele hévforrások buzognak fel, melyek felibe a főkáptalan nagyszerű fürdőintézetet állított, az erősebb forrásokat a fürdőházra, a többiket pedig az amerikai műmalom hajtására származtatván. — Különbözik ezen forrásoktól azon ásványvíz, mely „esztergomi keserűvíz“ név alatt ismeretes és a város közepén emelkedő sz. Tamás hegyből szivárog, s melynek hatása a saizschüezi és pilnai keservizekéhez hasonló.

I. Esztergomvidéki járás, (csupán közigazgatási).

Alsó törvényszéke: az esztergomkerületi törvényszék.

Kiterjedése: 12·8 □ mértföld.

Népessége: 24369 fő.

Vallásukra: 21395 r. kath., 2985 reformatus, 22 ágostai, 2 óhitű, 215 izraelita.

Nyelvökre: 10935 magyar, 7888 német, 4581 tót.

Van benne: 1 mezőváros, 23 falu, 5 puszta.

Mezőváros.

Bajna, magyar mezőváros, magas dombon, Esztergomhoz 2 és fél mértföldnyire, 1993 r. kath., 2 ágostai, 5 ref., 26 izr. lakossal, kik 271 házban laknak. Határterülete 6079·600 hold, melyből 2789·625 hold szántóföld, 283·800 h. rét, 129·450 hold legelő, 2060·850 h. erdő, 169·125 h. gyümölcsös (33·1200 hold faiskolat is ide értve), 187·150 h. szőlőhegy, 426·1200 hold haszonvehetlen. E területből 2740·849 hold majorsági s gr. Sándor Móríc ur tulajdona. Földje agyagos és kétszerest, zabot, burgonyát leginkább terem. Hegyei a kettős Órhegy és Mulatóhegy, s az Órhegyben barlang is található. Van itt díszes kath. paroch. templom, urasági kastély és kert, több tisztalak, 4 patak. U. p. Dorog.

Faluk.

1. *Bajóth*, magyar f. hegyek közt, Nyerges-Ujfaluhoz egy negyed mértföld, 908 kath. lakossal, kik 174 házban laknak. Kath. paroch. templom. Hegyes völgyes határa 3434·400 hold, melyből 1032 hold szántóföld, 106·800 kaszáló, 594 hold legelő, 1258·800 hold erdő, 15 hold gyümölcsös, 123·1200 hold szőlőhegy. E területből 1664·1200 hold majorságot az esztergomi érsekség bir; 17⁷/₈ telek urbériség. Földje kavicsos vegyes sárga agyag, rozstot, zabot terem. A helységet egy az erdőben fakadó patak hasítja, mely malmot is hajt. Óreg kőhegye mészkővéről és barlangjáról; Szakácshegye (Hintó Sűrű, hol évenként 20—25000 mázsát) kőszénbányájáról; Czinck hegye fazekas földjéről nevezetes. U. p. Nyerges-Ujfalu.

2. *Csév*, tót f. a Pilis hegye alatt, Esztergomhoz keletre 2 mfd., 990 kath., 4 zsidó lak., kik 194 házban laknak. Hegyes és róna határa 3704·1566 hold, melyből 1210·800 hold szántóföld, 267 hold rét, 476·400 hold legelő, 1517·819 h. erdő, 27 hold gyümölcsös, 182·687 hold szőlőhegy. E területből majorság 1517·819 holdnyi, s az esztergomi főkáptalan tulajdona. Földje részint agyagos, részint homokos és nem igen termékeny. Patakján egy malmot bir: 1824-ben

tulajdona. Van itt egy omladékban heverő régi paulinusi kolostor. U. p. Dorog.

10. *Kirva*, német f. 521 kath., 6 zsidó lakossal, kik 1785. szállítottak ide s 80 házban laknak, kath. paroch. templommal. Határterülete 1258·303 hold, melyből 593·458 hold szántóföld, 73·1118 hold rét, 242·1188 hold legelő, 185·1125 hold erdő, 14·1000 gyümölcsös, 107·550 hold szőlő, 36·801 műveletlen. A vallási alapítvány esolnoki uradalomához tartozik. Mind szántóföldje, mind szőleje nagyon középszerű. U. p. Dorog.

11. *Lábatlan*, magyar f. a Duna jobb partján, Nyerges Ujfaluhoz $\frac{6}{16}$ postaállomásra, 422 kath., 468 reformatus, 42 zsidó lakossal, kik 176 házban laknak, Reform. anyatemplom. Határterülete 5270·26 hold, de ebben már Piszke területe is be van foglalva, mely egészen curialis birtok. E területből 1368·150 hold szántóföld, 167·1525 hold rét, 361·1587 hold legelő, 2334·1248 hold erdő, 866·963 hold szőlőhegy, 54·806 műveletlen, 3·1257 hold nádas. Vidéke alacsony hegyes, völgyes; roppant szőlőhegye a neszmélyihez hasonló jó bort terem. Van márványkő törése, sőt határában 3 helyen kőszén is találtak. Mészke kereskedés. Hajdan a Lábatlan nevű nevezetes magyar család birta, melynek magva Györgyben halt ki 1558-ban. Urbériség van 33 egész telek; a többi majorság, mely a Nedeczky és Kondé családbeliek birtoka. U. p. Nyerges-Ujfalu.

12. *Leányvár*, német f. a bécsi országutban, 632 kath. lakossal, kik 97 házban laknak, paroch. templommal, nagy vendégfogadóval. Határterülete 1965·337 hold, melyből 588·37 hold szántóföld, 102·825 hold rét, 249·1525 hold legelő, 99·1200 erdő, 832·800 hold szőlőhegy, 56·700 hold műveletlen. Ezelőtt a budai apácák birták, most a vallási alapítvány esolnoki uradalomához tartozik. Van itt egy domb, melyen hajdan vár lehetett, s Báthory Mária is sokáig lakott ebben, s azt hiszik, hogy nevét is innen kölcsönözte. U. p. Dorog.

13. *Mogyorós*, tót f. Doroghoz 1 óra, 732 kath. lakossal, kik 105 házban laknak. Határterülete 1613·1158 hold, melyből 825·950 hold szántóföld, 76·1400 hold rét, 286·1300 legelő, 253·1533 hold erdő, 83·1125 szőlő, 72·1450 hold

műveletlen. Sárga agyag földje rozst, burgonyát, jó bort terem, Főbirtokosa a cs. k. vallási alapítv., mely itt 385·800 holdat bír. Kőszénbányáiban évenként 260—300,000 mázsa kőszén ásatik. U. p. Dorog.

14. *Nagy-Sáp*, magyar f. hegyek közt kies völgyben, egy részről kies szőlőhegyektől, más oldalról erdőktől környezve, 271 kath., 970 reformatus, 23 zsidó lakossal, kik 227 házban laknak. Van reform. anya, s kath. fiók temploma, mely a bajnai anyához tartozik. Határterülete 3542·1345 hold, melyből 1866·933 hold szántó, 307·804 hold rét, 267·1200 legelő, 521·403 hold erdő, 88·800 gyümölcsös, 198 hold szőlő, 291·1205 műveletlen. E területből 1252 hold majorsági, mely gr. Sándor Móricz ur tulajdona. A föld fekete agyag, és így minden gabonanemnek kedvező. Van egy nádastava, mely 2 malmot hajt. U. p. Nyerges Ujfalu.

15. *Sári-Sáp*, tót-magyar f. közel az előbbeni helységhez, 1048 kath., 5 ágostai, 15 reform., 5 zsidó lakossal, kik 170 házban laknak, kath. paroch. templommal, több tisztilakkal, szeszgyárral. Határterülete, 2366·400 hold, melyből 1505·250 hold szántóföld, 196·1475 rét, 412·275 hold legelő, 79·800 hold erdő, 111·1200 hold szőlő, 60·1209 hold műveletlen. Földe a lapályban fekete és igen termékeny, a dombokon sárga agyag. Vannak itt gazdag kőszénbányák, melyek évenként 150-200,000 mázsa szenet szolgáltatnak; egy patak, mely 3 malmot forgat, meleg forrás, nagy halastó, hajdan Cacadriburgi várhegy, babályi kőszikla hegybarlang. Majorsági földje 560 hold, mely gr. Sándor Móricz tulajdona. U. p. Nyerges Ujfalu.

16. *Nyerges-Ujfalu*, németül *Neudorf*, nagy és szép magyar-német f. Esztergomhoz nyugotra 2 mfd., a Duna jobb partján, a bécsi országutban, 1419 kath., 4 reform., 5 zsidó lakossal, kik 251 házban laknak. Középső széles utcáját ékesítik a roppant kath. paroch. templom, egy nagy vendégfogadó, postahivatal, szegényápolda. Határa keletnek és délnek hegyes, kősziklás, északnyugotra lapályos és igen termékeny. Kiterjedése 6786·1200 hold, melyből 1593·1200 hold szántó, 249·1200 rét, 1629 hold legelő, 2707·800 hold erdő, 83·400 gyümölcsös, 148·800 szőlő, 375 hold műveletlen. Főbirtokosa az esztergomi érsekség, mely 2784·800

m. Szakáltó, Tófenék, Mezeitó, Városító, Asszonytó, mely a nagy tó után legnagyobb. De nevezetebbek ezeknél a Naszály felé eső rétségen buzgó *fényes források*, szám szerint 4, melyek igen mélyek, és a híres *feneketlen tó*, mely ugyan alig terjed 40 □ ölre, de mélysége 9 öl, 2 láb, s a *feneketlen forrás* 8 öl mélységgel. A kijelölt források, különösen az an-golkerti meleg források soha sem fagynak be, s oly bőséget okoznak vizdolgában, hogy nincs hazánknak oly vidéke, mely vizet igénylő gyáriparra alkalmasabb volna mint Tata.

Faluk.

1. *Ágostyán* (Augustin), német f. Tatához $\frac{4}{16}$ állomásra, 485 kath. lakossal, kik 79 házban laknak, s 1731ben a würzburgi püspökségből s Alsatiából telepítették ide gr. Eszterházy József által. Fiók temploma a szomodi anyához tartozik. Hegyes határa 1463-850 hold, melyből 576-1500 hold szántó-föld, 48-1275 rét, 85-650 legelő, 639-375 erdő, 28-1175 gyümölcsös, 42-975 szőlő, 41-1300 műveletlen. Urbériség $20\frac{1}{8}$ telek. A tatai uradalomhoz tartozik, de majorság egyébként az erdőnél nincs. Szántóföldjei dombosak és agyagosak; van egy patakja, mely a Kovácshegyben ered. U. p. Neszemély.

2. *Baj*, magyar f. Tatához félóránnyira, honnan fásoros ut vezet, szőlőhegye alatt síkságon terül el, 807 kath., 5 zsidó lak., kik 116 házban laknak, melyek előtt gyümölcsfákat láthatni. Kath. fiók temploma a tatai anyaegyházhoz tartozik. Határterülete 3685-999 hold, melyből 951-618 hold szántó-föld, 202-1494 rét, 397-1512 legelő, 1772-400 hold erdő, 312-1500 hold szőlőhegy, 49-275 hold műveletlen. Urbériség $34\frac{1}{8}$ telek. Majorság 1914-200 hold, mely többnyire erdő s a tatai uradalomhoz tartozik. Határának felerésze hegyes erdőség. Legnagyobb tető a délnek dülő nagy szőlőhegy megett az 1410 láb magas *Kovácshegy*, melynek erdőkoszorus tetejéről Tata felső vidékére szép kilátás nyílik. Azután jön a *Kecskehegy*. Szőleje az erdőség alatt közel a faluhoz fekszik, s a neszemélyihez hasonló jó bort terem. Nevezetes itt az uraság pinczéje, mely 14 ágában 40000 akót foglalhat, s ebben a 2150 akós nagy hordó, a 700, 600, 200 akós hordókat nem is említvén. Szántóföldjei homokosak, de rozstot, burgonyát, tengerit jól teremnek. U. p. Neszemély.

3. *Bánhida*, német f. Tatához keletdélnek $\frac{10}{16}$ állomásra, 1308 kath. lakossal, kik 184 házban laknak, paroch. templommal. Hegyes, völgyes határa 6336-1287 hold, melyből 1789-1275 hold szántó-föld, 430-914 hold rét, 1062-411 legelő, 2620-1342 hold erdő, 73-95 gyümölcsös, 161-788 szőlőhegy, 185-1232 hold műveletlen. Az ide kapcsolt *Körtvélyes* és *Sikvölgy* pusztákkal a tatai uradalomhoz tartozik. A határnak keletre eső részét, az egésznek csaknem felét szép erdőség foglalja, s az uraságnak van itt egy gőzgépre dolgozó fűrész-mahna. Vize a gallai patak, mely a tatai nagy tóba szakad. Szántóföldjei homokosak és soványak, de rétjei jók. Az erdőségekkel koronázott sziklás hegye alatt terjed el szőlőhegye. Ezen szőlő feletti sziklákban látszik a *Szemiluki barlangnak* négysegletes kaput képező nyílása, melyben még most is temérdek embercsontok találhatók. U. p. Tata.

4. *Duna-Almás*, magyar f. a Duna jobb partján, Komáromhoz $1\frac{5}{16}$ állomásra, a Vértes hegyek északi tövében, 261 kath., 540 reform., 6 zsidó lakossal, kik 118 házban laknak, reform., és kath. anyatemplomokkal, melyek közül az első még a 13ik századból való baráttemplom lehetett, mert a templom mellett maig is szemlélhetők több cellulák romai. Határterülete 2827-635 hold, melyből 582-699 hold szántó, 221-456 hold rét, 1316-414 legelő, 28-1457 hold erdő, 134-407 gyümölcsös, 276-444 hold szőlő, 267-1558 hold műveletlen. E területből $22\frac{6}{8}$ telek urbériség, 654-800 hold majorság, s gróf Zichy Miklós tulajdona. A határ délkeleti része hegyes, nyugotról róna. Földje részint homok. Bora a neszemélyihez hasonló. Van két patakja, melyek a tatai híres melegforrásokból erednek, és két meleg forrása 20 fok melegségű, egyik a reform. templom mellett a Duna parton, másik a helység mahna felett, mely malmot a helység a 17ik század elején a zsámbéki basától kapta, s maiglan háborítatlanul bírja. Határának keleti része hegyes levén, az itteni kőbányában jó épületkő töretik, s a komáromi vár is innen épült. Mészke is találhatik a Köpíte hegy méhében, de vörös márvány itt nincs, mert ezt Tardosnál a Gerecse hegyből ássák, s ebből az almási faragók által készttetnek a legszebb kőfaragói munkák. Említést érdemel még az országút mellett az Orgovány sziklacsucs, és azon földhányás, mely Füzilő pusztától lefele Ta-